

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ «ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΤΥΠΙΚΑ»

Ἐκ Κύπρου γνωρίζομεν δύο μόνον Μοναστηριακά Τυπικά τῆς Βυζαντινῆς περιόδου. Τὸ ἐν ἐγράφῃ ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Νείλου, μετέπειτα ἐπισκόπου Ταμασίας, διὰ τὴν περιώνυμον μονὴν τῆς Θεοτόκου τοῦ Μαχαιρᾶ, τὸ δ' ἕτερον συνετάχθη ὑπὸ τοῦ ἀγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου διὰ τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐγκλείστραν. Ἀμφότερα ἀνήκουν εἰς τὸν ΙΓ' αἰῶνα¹.

Τῶν τυπικῶν τούτων ἔχομεν πολλαπλᾶς ἐκδόσεις, τῶν πρώτων πραγματοποιηθεισῶν ἤδη κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐν Ἐνετίᾳ². Νέαν κριτικὴν ἐκδοσιν τῶν κειμένων τῶν δύο τούτων τυπικῶν μᾶς παρέχει ὁ ἐν Κύπρῳ φιλόλογος κ. Ἰωάννης Π. Τσικνόπουλλος, ἱκανὸς μελετητὴς τῆς Κυπριακῆς φιλολογίας καὶ ἱστορίας, γνωστότατος δὲ διὰ τὰς περὶ τοῦ ἀγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ ὡς καὶ διὰ τὰς περὶ τῆς μονῆς τοῦ Μαχαιρᾶ ἐργασίας του, ἐν τῷ ἐσχάτως ὑπὸ τὸν τίτλον, Ἰωάννου Π. Τσικνόπουλλου, *Κυπριακά Τυπικά*, ἐκδ. Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν, Πηγαὶ καὶ Μελέται τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας II, Λευκωσία 1969, ἐκδοθέντι βιβλίῳ αὐτοῦ.

Τὸ βιβλίον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Ἐν τῷ πρώτῳ, σσ. 1* - 64*, περιέχεται ἐκτενεστάτη εἰσαγωγή, τῆς ὁποίας προτάσσονται προλογικὸν σημεῖωμα, πρόλογος καὶ πίναξ βραχυγραφῶν (σσ. V - X), ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, σσ. 1 - 143, ἐκδίδονται τὰ κείμενα τῶν δύο τυπικῶν. Τούτων ἐπιτάσσονται ἐπεξηγηματικαὶ σημειώσεις, πίνακες γραφικῶν ρητῶν, κυρίων ὀνομάτων, λέξεων ὡς καὶ τέσσαρες φωτοτυπίαὶ φύλλων ἐκ τῶν δύο κωδίκων τῶν περιεχόντων τὰ κείμενα.

Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ μετὰ πολλῆς ἐμβριθείας ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς προβλήματα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς χειρογράφους κώδικας, διὰ τῶν ὁποίων

1. Περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου συντάξεως τῶν δύο τυπικῶν ὡς καὶ περὶ τοῦ χρόνου ἐλικυρώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ὁποίων ἔκειντο αἱ μοναί, ἰδὲ Ι. Π. Τσικνόπουλλου, *Κυπριακά Τυπικά*, Λευκωσία 1969, σσ. 9* - 14*.

2. Ἀναγραφὴν χρονολογικὴν τῶν ἐκδόσεων ὡς καὶ περιγραφὴν αὐτῶν ἰδὲ παρὰ Ι. Π. Τσικνόπουλλου, *Κυπριακά Τυπικά*, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 59* - 64*.

παραδίδεται τὸ κείμενον τῶν δύο τυπικῶν (κωδικογράφοι, περιγραφή κωδίκων, παράδοσις αὐτῶν, παλαιογραφικὴ ἐμφάνισις ὡς καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν ὑστερόγραφα σημειώματα), βιογραφεῖ συντόμως τοὺς συγγραφεῖς αὐτῶν, τῶν ὁποίων ἀναγράφει καὶ τὰ λοιπὰ συγγράμματα, προσδιορίζει τὸν χρόνον συγγραφῆς καὶ ἐπικυρώσεως τοῦ περιεχομένου τῶν δύο τυπικῶν, παραθέτει τὰς ὀνομασίας καὶ περιληπτικῶς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν (λογοτεχνικὸν εἶδος, ἔγγραφα ἐπισυνημμένα εἰς τὰ κτητορικὰ τυπικά, γενικὴ πλοκὴ τοῦ λόγου, εἰκόνες καὶ γνόμαι, σχήματα λόγου καὶ ρυθμικὴ σύνθεσις, ἀντλήσις ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς), ἀξιολογεῖ τὰ δύο τυπικά ὡς ἱστορικὰς πηγὰς (ἡ ζωὴ ἐν ταῖς μοναῖς, τὸ πνεῦμα τῶν δύο τυπικῶν, Φραγκοκρατία καὶ Βυζάντιον, ἡ ἔξω τῶν μονῶν κοινωνικὴ ζωὴ, κολάσιμος διαγωγὴ μοναχῶν καὶ κυρώσεις), διερευνᾷ τὰς πηγὰς, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησαν οἱ δύο συντάκται τῶν τυπικῶν κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν κειμένων καὶ παραθέτει τὰς προγενεστέρας ἐκδόσεις αὐτῶν.

Διὰ τῆς ἐκτενοῦς ταύτης εἰσαγωγῆς ὁ ἀναγνώστης κατατοπίζεται πλήρως ἐφ' ὅλων τῶν ἀναφερθέντων θεμάτων, ὥστε προητοιμασμένος πλέον δύναται νὰ ἀναγνώσῃ τὸ περιεχόμενον καὶ νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀξίαν τῶν δύο τυπικῶν. Ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς εἰσαγωγῆς ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἀκόλουθα :

Ἐν τῷ πίνακι τῶν βραχυγραφιῶν (σσ. IX - X) ἔπρεπε νὰ σημειωθοῦν καὶ οἱ ἑπτὰ τόμοι τῆς Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Σάθα, ὁπότε ἀντὶ *I - VI Βενετία, 1872 - 1877* θὰ ἐγράφετο *I - VII, Βενετία, 1872 - 1894*. Διὰ τὸ τυπικὸν τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθῆ ἢ ὑπὸ τοῦ Ph. Meyer γενομένη ἐκδοσις¹ ὡς πληρεστέρα, διότι παρὰ τὴν *Ἐπιτομὴν καὶ τὴν Διατύπωσιν* περιέχει καὶ τὸ *Τυπικὸν ἤτοι κανονικὸν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἀθῶ*². Παρὰ τὸ ἔργον τοῦ Dmitrienskij ἡ χρονολογικὴ ἔνδειξις ὡς καὶ ὁ τόπος ἐκδόσεως πρέπει νὰ συμπληρωθῆ διὰ τοῦ ἔτους, τοῦ τόπου τῆς πρώτης ἐκδόσεως καὶ τοῦ περιεχομένου ἐκάστου τόμου, διότι ἡ ἔνδειξις *Hildesheim 1965* εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργήσῃ παρεξηγήσεις. Γραπτέον ὄθεν: τόμ. I, *Τυπικά, Kie v 1895*, τόμ. II, *Ἐξχολόγια, Kie v 1901*, τόμ. III, *Τυπικά (λειτοουργικά), Petrograd 1917*. [Ἀνατύπωσις: *Georg Olms, Hildesheim 1965*]. Ὁ ὀρθὸς τίτλος, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὁ L. Petit ἐξέδωκε τὸ τυπικὸν τοῦ Γρηγο-

1. Ph. Meyer, Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster, Leipzig 1894 [Ἀνατύπωσις Hakkert, Amsterdam 1965], σσ. 102 - 140.

2. Τὰ τρία ἔργα, τὰ ὁποῖα συνέγραψε καὶ κατέλιπεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν μοναχοὺς ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης, ἀπετέλουν ὁμοῦ τὸ Μοναστηριακὸν Τυπικὸν, τὸ ὁποῖον ἴσχυεν ἐν τῇ μονῇ τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἀγίου Ὄρους. Πρβλ. Κ. Α. Μανάφη, Μοναστηριακὰ Τυπικά - Διαθῆκαι, ἐν Ἀθήναις 1970, σσ. 131 - 136.

ρίου Πακουριανού είναι: *Typicon de Grégoire Pacourianos, pour le monastère de Pétrizos (Bažkovo) en Bulgarie.*

Ἐν σ. 36* ἡ προτεινομένη διάκρισις τῶν τυπικῶν εἰς δύο μόνον εἶδη ἦτοι: α') τὸ λειτουργικὸν βιβλίον τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον κανονίζει λεπτομερῶς δι' ἐκάστην ἡμέραν τῆς ἱερουργίας τὴν τάξιν καὶ β') τὸ βιβλίον ἐκείνο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐν ταυτῷ κανονισμὸς μονῆς καὶ ἰδρυτικὸς αὐτῆς χάριτος, δὲν μᾶς εὐρίσκει συμφώνους, διότι τοῦτο μὲν δὲν γίνεται διάκρισις μεταξύ λειτουργικοῦ μοναστηριακοῦ τυπικοῦ καὶ λειτουργικοῦ τυπικοῦ ἰσχύοντος διὰ τὰς κατὰ κόσμον ἐκκλησίας, τοῦτο δὲ ταυτίζονται ἀπολύτως αἱ τυπικαὶ διαθήκαι πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ τυπικά¹.

Ἐν σ. 37* ἀναφέρονται ὡς συντάξαντες πίνακας γνωστῶν εἰς αὐτοὺς τυπικῶν ὁ Κ. Krumbacher καὶ ὁ Η. Delehaye. Παρατηρητέον ὅτι πρὸ τοῦ Krumbacher εἶχε συντάξει Πίνακα τυπικῶν ὁ W. Nissen², μετὰ δὲ τὸν Delehaye ὁ λειτουργιολόγος Pl. de Meester κατήρτισε πίνακα κτητορικῶν τυπικῶν περιέχοντα τριάκοντα καὶ τρία ἐν συνόλῳ τυπικά μέχρι καὶ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος³ ὡς καὶ πίνακα διαθηκῶν συνταχθεισῶν ὑπὸ ἰδρυτῶν ἢ ἀνακαινιστῶν μονῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ περιέλαβε δεκατέσσαρας διαθήκας μέχρι καὶ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐπίσης⁴. Ὁ αὐτὸς συνέταξε καὶ πίνακα κτητορικῶν τυπικῶν ἀπολεσθέντων, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναφέρονται δεκαεννέα τυπικά⁵. Τὸ ἔτος 1964 ὁ R. Janin ἐδημοσίευσεν ἐπίσης πίνακα τυπικῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ καταγράφονται συνολικῶς τριάκοντα καὶ δύο τυπικά καὶ διαθήκαι⁶.

Ἐν σ. 38* γίνεται λόγος περὶ βρεβίου ἐπισυνημμένου εἰς τὸ τυπικὸν τῆς ἀγούστης Εἰρήνης τῆς Δουκαίνης διὰ τὴν μονὴν Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης. Δυστυχῶς βρέβιον τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης δὲν διεσώθη. Τὰ ἐν σσ. 389 - 391 τοῦ τυπικοῦ τῆς μονῆς περιεχόμενα δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς βρέβιον, ἀλλ' οὔτε καὶ ὡς ἀποσπάσματα τοῦ ἀπολεσθέντος βρεβίου τῆς μονῆς, διότι ἀναφέρονται εἰς θέματα οἰκονομικῆς διαχειρίσεως αὐτῆς (εἰσπράξεις ἐνοικίων, καταβολὴ μισθῶν κλπ.)⁷. Ἐν

1. Ἐκτενῶς ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς διακρίσεως τῶν τυπικῶν ἰδὲ Κ. Α. Μανιάφη, Μοναστηριακά Τυπικά... , ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 32 - 59.

2. W. Nissen, Die Diataxis des Michael Attaleiates von 1077, Jena 1894, σσ. 5 - 21.

3. Pl. de Meester, Les typiques de fondation (Τυπικά Κτητορικά), Atti del V Congresso Internazionale di Studi Bizantini, II, Roma 1940, σσ. 500 - 502.

4. Αὐτόθι, σσ. 503 - 504.

5. Αὐτόθι, σσ. 504 - 505.

6. R. Janin, Le monachisme byzantin au moyen âge, commende et typica (X^e - XIVe siècle), Revue des Études Byzantines XXII (1964) σσ. 18 - 21.

7. Περί βρεβίων γενικῶς ὡς καὶ πίνακα αὐτῶν ἰδὲ παρὰ Κ. Α. Μανιάφη, Μοναστηριακά Τυπικά... , ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 113 - 123.

τῇ αὐτῇ σελίδι ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει ὅτι : *Εἰς τὰς Τυπικὰς Διατάξεις ἐπισυνήπτετο καὶ τὸ ἴσον τοῦ κειμένου τῶν Βασιλικῶν δωρεῶν. Προτάσσεται ἡ δέσις (= ἡ αἴτησις) τῆς Μονῆς, καὶ ἀκολουθεῖ ἡ λύσις ἡ Βασιλικὴ (= ἡ δωρεά, ἡ παραχώρησις) ὑπὸ τὴν ἀπλὴν αὐτῆς μορφήν ἢ ὑπὸ μορφήν χρυσοβούλλου.* Νομίζομεν ὅτι τοῦτο δὲν εὐσταθεῖ. Εἰς τὰ τυπικὰ ἐπισυνήπτετο τὸ βρέβιον μόνον τῆς μονῆς, ἐν τῷ ὁποίῳ σὺν τοῖς ἄλλοις κατεγράφοντο ἐπίσης καὶ αἱ ἀκίνητοι κτήσεις αὐτῆς¹. Ἀπαραιτήτως αἱ κτήσεις αὐταὶ ὡς καὶ τὰ παντοῖα ἄλλα δικαιώματα τῆς μονῆς ἔπρεπε νὰ ἔχουν καὶ τὰ ἀποδεικτικά των στοιχεῖα, ἤτοι χρυσόβουλλα, σιγίλλια, διάφορα συμβόλαια κλπ. Αὐτὰ ὅμως ἀπετέλουν τὰ χαρτῶα τῆς μονῆς δικαιώματα, κατεγράφοντο ἐν τῷ *Κοντακίῳ* ἢ τῷ *Διπλωματαρίῳ*, τὸ ὁποῖον ἦτο διάφορον τοῦ βρεβίου ἐγγραφον², ἐφυλάσσοντο ὑπὸ τοῦ Χαρτοφύλακος ἢ τοῦ Σκευοφύλακος τῆς μονῆς παραδιδόμενα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον διὰ πρακτικοῦ³ ἢ κατετίθεντο πρὸς φύλαξιν ἐν τῷ Χαρτοφυλακίῳ ἐτέρας μεγάλης μονῆς ἢ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας⁴.

Ἐν σ. 39* ὁ συγγραφεὺς παραπέμπει εἰς τὴν ἀποσπασματικῶς γενομένην ἔκδοσιν τοῦ τυπικοῦ τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου τοῦ ὄρους Μενοικέως ὑπὸ τοῦ Κ. Ν. Σάθα ἐν Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ τόμ. Α' (1872) σσ. 202 - 211. Ἀλλὰ μετὰ τὸν Σάθαν τὸ τυπικὸν ἐξεδόθη καὶ ὑπὸ τῶν F.

1. Πρβλ. π.χ. ἀνάλογον παράγραφον ἐν τῷ βρεβίῳ τῷ ἐπισυνημμένῳ εἰς τὸ τυπικὸν Μιχαὴλ Ἀτταλειάτου : *Διὰ τῶν ἀκινήτων κτήσεων* (σσ. 326 - 327).

2. Ἴδὲ F. Dölger - I. Καραγιαννοπούλου, *Βυζαντινὴ Διπλωματικὴ, Α'*. Τὰ αὐτοκρατορικά ἐγγραφα, Θεσσαλονίκη 1969, σσ. 77 - 78, 215.

3. Ὡς παράδειγμα ἔστωσαν τὰ περὶ Χαρτοφύλακος καὶ χαρτῶων δικαιωμάτων τῆς μονῆς ἀναγραφόμενα ἐν τῷ τυπικῷ τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῶν Ἁλίου Βωμῶν, ἤτοι τῶν Ἐλεγμῶν : Ὁ αὐτὸς δὲ οὗ σκευοφύλαξ μόνον ἔσται, ἀλλὰ καὶ χαρτοφύλαξ τὰ χαρτῶα πάντα δικαιώματα τῆς μονῆς παραλαμβάνων καὶ παραφυλάττων ταῦτα, καὶ παντοίας ἐπιμελείας ἀξιώων. Χρείας δὲ χαρτίων τινὸς ποτε γενομένης, ὄρισμῷ τοῦ καθηγουμένου ἐξενέγκῃ τὸ ζητούμενον χαρτίον καὶ ἐπιδώσκει ἡμερῶν δέ τινων μετὰ τοῦτο διελθουσῶν, ὑπομνήσει τὸν καθηγουμένον καὶ ἀνακαλέσεται τὸ ἐκβληθὲν χαρτίον, ὡς εἴρηται καὶ οὐκ ἔασει παραπύλλωσθαι. Ἐνθα μέντοι ἐναπόκεινται τὰ χαρτῶα δικαιώματα, ὀφείλουσι καὶ ταῦτα ἐγκεκλεισμένα ὑπάρχειν καὶ βεβουλωμένα παρὰ τε τοῦ καθηγουμένου καὶ αὐτοῦ, ὡς ἀνωτέρω διελέγηται, ὥστε μὴ δύνασθαι θάτερον θατέρον ἄτερ ἀνοίγειν. Τυπικὸν Ἐλεγμῶν, σσ. 728 - 729.

4. Οὕτως ἐν τῷ βρεβίῳ τῆς μονῆς τοῦ Γρηγορίου Πακουριανοῦ ἀναγράφονται ἀπλῶς τὰ ὑπάρχοντα χρυσόβουλλα καὶ δηλοῦνται ἐπιγραμματικῶς τὸ περιεχόμενον ἐκάστου, τόσον τῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἀποκειμένων, ὅσον καὶ τῶν ἐν τῇ μονῇ φυλασσομένων. Ἴδου αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ἀντιστοιχῶν κεφαλαίων : *Διὰ τῶν χρυσοβούλλων τῶν φυλαττομένων ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν.* (Τυπικὸν Πακουριανοῦ, σ. 54). *Διὰ τῶν χρυσοβούλλων τῶν ἐναποκειμένων καὶ παραφυλαττομένων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μονῇ.* (Αὐτόθι, σ. 55).

Miklosich και J. Müller¹ (ἀποσπασματικῶς), ὑπὸ τοῦ M. Jugie² (πλήρως) καὶ κατὰ τὸ 1955 ὑπὸ τοῦ André Guillou³ (πλήρως καὶ κριτικώτερον): εἰς τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν ἔπρεπε νὰ γίνουν αἱ παραπομπαί. Καλὸν θὰ ἦτο ἐπίσης ἐὰν περιλαμβάνετο καὶ τὸ τυπικὸν αὐτὸ ἐν τῷ πίνακι τῶν βραχυγραφιῶν, διότι ἡ παραπομπὴ εἰς αὐτὸ γίνεται πάντοτε βραχυγραφικῶς ἐν τῷ βιβλίῳ. Πρβλ. σσ. 39*, 105, 114.

Ἐν σ. 54* ὑποστηρίζεται ὀρθῶς ὅτι ὁ Νεῖλος κατὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ τυπικοῦ τοῦ εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ τυπικὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Εὐεργέτιδος, τὸ ὁποῖον συνετάχθη κατὰ τὸ 1054 ὡς καὶ τὸ κατὰ τὸ 1162 συνταχθὲν τυπικὸν τῆς ἐν Βιθυνία Μονῆς τῆς Παναγίας τῶν Ἁλίου Βωμῶν, ἤτοι τῶν Ἑλεγκῶν. Νομίζομεν ὅτι καὶ τὸ τυπικὸν τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Μοναχείῳ, συνταχθὲν μετὰ τὸ 1112, πρέπει νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ Νεῖλος, διότι πλεῖστα μέρη ταυτόλεκτα ὑπάρχουν ἐν τοῖς δύο τυπικοῖς, ὡς ἐσημειώθη ἤδη ἐν τέλει τῆς ἐκδόσεως τοῦ τυπικοῦ τοῦ Προδρόμου⁴. Γενικῶς πάντως ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπὶ τῶν νεωτέρων τυπικῶν πρέπει νὰ γίνῃ συστηματικὴ μελέτη, ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τῆς ὁποίας ὁμως εἶναι ἡ κριτικὴ τῶν κειμένων τῶν τυπικῶν ἔκδοσις.

Ἐν σ. 58* τὸ γραφόμενον: εἰς τὸ *Τυπικὸν μάλιστα τῶν Ἑλεγκῶν καὶ εἰς τὸ Τυπικὸν τοῦ Λέοντος τὸ τῆς Εὐεργέτιδος Τυπικὸν ὀνομάζεται μὲ τὸ ἐπισημότερον ὄνομα Στουδιτικὸν Συναξάριον καὶ στουδιωτικὸν τυπικόν, στουδιωτικὸν συναξάριον*, νομίζομεν ὅτι εἶναι ἐσφαλμένον. Ἡ μονὴ τῶν Στουδίου εἶχε διαμορφώσει ἴδιον λειτουργικὸν τύπον, ὁ ὁποῖος ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς διατυπώσεως τοῦ λειτουργικοῦ τυπικοῦ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τῆς μονῆς τῆς Εὐεργέτιδος⁵. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἰδρυτῶν ἢ ἀνακαινιστῶν

1. F. Miklosich et J. Müller, *Acta et Diplomata Graeca medii aevi sacra et profana*, τ. V (1887) σσ. 432 - 439.

2. M. Jugie, *Le Typicon du monastère du Prodrome au mont Ménécée, près des Serres (Introduction, texte et remarques)*, Byzantion XII (1937) σσ. 25 - 69. (Κείμενον ἐν σσ. 33 - 65).

3. André Guillou, *Les Archives de Saint-Jean Prodrome sur le mont Ménécée. Bibliothèque byzantine publiée sous la direction de Paul Lemerle, Paris 1955. Appendice I: Typicon du monastère...*, σσ. 161 - 167.

4. Πρβλ. Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ὑποτύπωσις καὶ ἐρμηνεῖα περιέχουσα ὡς ἐν συντόμῳ [τὴν μοναχικὴν πολιτείαν καὶ ἀσκήσιν:] ἄπασαν, ἀκριβῶς συλλεγεῖσα παρὰ Ἰωάννου ταπεινοῦ Μοναχοῦ καὶ παραδοθεῖσα τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ τοῖς ἐν τῷ ὄρει τῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Μοναχείῳ. *Noctes Petropolitanae*, Πετροῦπολις 1913, σ. 87.

5. Ἀναφορὰν εἰς τὸ λειτουργικὸν τυπικὸν τῆς μονῆς τῶν Στουδίου ἐν τῷ λειτουργικῷ τῆς Εὐεργέτιδος τυπικῷ ἔχομεν π.χ. ἐν σσ. 265, 355, 512, 603 κλπ., ἐν D m i t r i e v s k i j, *Opisanie...*, τόμ. I.

μονῶν ἀντὶ νὰ συντάξουν ἴδιον λειτουργικὸν τύπον διὰ τὰς ὑπ' αὐτοὺς μονὰς προετίμων τὸ *Ἱεροσολυμιτικὸν Τυπικὸν* (ἢ Ἱεροσολυμίτην τύπον ἢ Παλαιστινόθεν τύπον), τὸ *Στουδιτικὸν Τυπικὸν* (ἢ Στουδιτικὸν Συναξάριον ἢ Στουδιωτικὸν Συναξάριον), τὸ *Εὐεργετινὸν Συναξάριον* ἢ τέλος τὸν ἐν *Ἀγίῳ Ὁρει τοῦ Ἀθῶ κρατήσαντα τύπον*¹. Ἴσως ὁ συγγραφεὺς παρεσύρθη ἐκ τῶν ὑποσημειώσεων τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν Dmitrienskij. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν αἱ ὑποσημειώσεις αὐταὶ εἶναι ὀρθαί, τότε σημαίνουν ὅτι ἀντὶ *Στουδιτικὸν Συναξάριον* ἢ *στουδιωτικὸν τυπικὸν* ἢ *στουδιωτικὸν συναξάριον* ἔπρεπεν ἐν σσ. 728, 758 καὶ 760 τοῦ Τυπικοῦ τῶν Ἐλεγκμῶν νὰ γραφῆ *Εὐεργετινὸν συναξάριον* καὶ οὐχὶ νὰ ταυτισθῆ τὸ Στουδιωτικὸν πρὸς τὸ Εὐεργετινὸν λειτουργικὸν τυπικόν. Πάντως ἐν τῷ τυπικῷ τοῦ Λέοντος (Ἀρείας) οὐδεμία ὑποσημείωσις ὑπάρχει, ἡ δὲ μαρτυρία περὶ *στουδιωτικοῦ συναξαρίου* εἶναι σαφής.

Ἡ κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ κειμένου τῆς Τυπικῆς Διατάξεως τοῦ Νείλου καὶ τῆς Τυπικῆς Διαθήκης τοῦ ἀγίου Νεοφύτου ἐβασίσθη ἐπὶ τῶν πρωτογράφων κωδίκων τῶν περιεχόντων τὰ δύο κείμενα, ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ προγενέστεραι ἔκδόσεις αὐτῶν καὶ ἐπηνέχθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκδότη πολλαὶ εὐστοχοὶ διορθώσεις. Οὕτως ὁ ἀναγνώστης ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν κείμενον πλησιάζον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς τὸ ὑπὸ τῶν συγγραφέων τὸ πρῶτον γραφέν.

Ἐπὶ τῆς ἀξιολόγου ταύτης ἐκδοτικῆς προσπάθειας ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἐπιφέρωμεν ὀλίγας γενικὰς καὶ εἰδικὰς παρατηρήσεις.

α'. Ἡ ἐν τῷ ὑπομνήματι ἀναγραφὴ ἀπασῶν τῶν γραφῶν τῶν κωδίκων νομίζομεν ὅτι δὲν ἐνδείκνυται, ἰδίᾳ δὲ ὅταν πρόκειται περὶ φανερῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων ἢ σφαλμάτων τονισμοῦ.

β'. Ὅσάκις ὁ ἐκδότης προσθέτει τι ἢ συμπληροῖ λέξιν τινὰ ἢ κενὸν τοῦ κώδικος, ἡ προσθήκη ἢ ἡ συμπλήρωσις πρέπει νὰ τίθεται ἐντὸς ἀγκυλῶν ( )². Οὕτω π.χ. ἐν σ. 7₉ ἀντὶ [*ρησι πε(ρι) τῶν...*] γραπτέον (*ρησ' πε(ρι) τῶν...*), τὸ αὐτὸ καὶ ἐν στίχ. 22 καὶ 23 τῆς αὐτῆς σελίδος ὡς καὶ ἐν σσ. 50₁₅, 64₂₈ καὶ 64₁₈. Ἐν σ. 73₁₀ ἀντὶ δεκαοκτώ γραπτέον (*δέκα*)-οκτώ, ἐν σ. 76₂₈ ἀντὶ *συνόκησα* γραπτέον *συν(όκησα)* κλπ.

γ'. Ὅσάκις ὁ ἐκδότης διαγράφει τι, τὸ διαγραφόμενον πρέπει νὰ κλείεται ἐντὸς ἀγκυλῶν [ ]. Οὕτω π.χ. ἐν σ. 12₂₀ ἀντὶ *ὅπως τε τοὺς* γραπτέον [*ὅπως τε*] τοὺς (βλ. καὶ κατωτέρω σ. 162). Οὕτω δὲν παρίσταται ἀνάγκη νὰ σημειοῦνται ἐκάστοτε αἱ προσθῆκαι ἢ αἱ διαγραφαὶ ὑπὸ τοῦ ἐκδότη.

1. Πρβλ. Κ. Α. Μανάφη, *Μοναστηριακὰ Τυπικὰ...*, ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 28 - 32.

2. Πρβλ. *Textual Criticism* by Paul Maas, translated from the German by B. Flower, Oxford 1967, σ. 22 καὶ *Association Internationale des Études Byzantines. Bulletin d'Information et de Coordination*, IV. Année 1968, Athènes - Paris, σ. 25.

δ'. Τὰ ἐν τῷ κειμένῳ ἀπαντῶντα Γραφικὰ χωρία ὀρθῶς δηλοῦνται διὰ τυπογραφικῶν στοιχείων ἄλλης ὁμάδος. Θὰ ἔπρεπεν ὁμως πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἀναγνώστου αἱ Γραφικαὶ μαρτυρίαι νὰ ἀναγράφονται ἐν ἰδίῳ στρώματι ὑπεράνω τῶν γραφῶν τοῦ κώδικος ἐν τῷ ὑπομνήματι καὶ οὐχὶ συγκεντρωτικῶς εἰς Πίνακας ἐπιτασσομένους τοῦ κειμένου. Τοῦτο εἶναι τὸ ὀρθὸν καὶ ἀκολουθεῖται ὑπὸ πάντων τῶν μέχρι σήμερον κριτικῶς ἐκδωσάντων τυπικά¹.

ε'. Θὰ ἔπρεπεν ἐπίσης εἰς τὸν αὐτὸν τόπον νὰ ἀναφέρονται καὶ τὰ ἔργα τῶν διαφόρων συγγραφέων, τῶν ὁποίων ρήσεις ἀναγράφονται ἐν τῷ κειμένῳ. Ἐν σ. 27,¹⁷ π.χ. ἀναφέρεται ρῆσις Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ἐν σ. 27,²⁵ ρῆσις Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, ἐν σ. 56,²⁵⁻²⁹ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου κλπ. ἄνευ παραπομπῶν εἰς τὰ ἔργα ἐξ ὧν προέρχονται αὐταί. Εἰς τὰς ἐν τέλει τοῦ κειμένου παρατιθεμένας σημειώσεις καὶ δὴ καὶ ἐν σ. 113 σημειοῦται μόνον ποῦ περιέχονται οἱ ἐν σσ. 52 - 53 τῆς Τυπικῆς Διατάξεως τοῦ Νείλου ἀναγραφόμενοι δεκατρεῖς ἀσκητικοὶ κανόνες τοῦ Μ. Βασιλείου ὡς καὶ ἐν σ. 121 ποῦ περιέχονται οἱ ἐν σ. 101 τῆς Τυπικῆς Διαθήκης τοῦ ἁγίου Νεοφύτου ἀναγραφόμενοι δέκα ἀσκητικοὶ κανόνες τοῦ αὐτοῦ πατρός.

ς'. Νομίζομεν ὅτι αἱ ἐν σσ. 56* - 57* ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κειμένου τῶν τυπικῶν τῆς Εὐεργέτιδος καὶ τῶν Ἐλεγμῶν ἐπιχειρηθεῖσαι διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις τοῦ κειμένου τοῦ Τυπικοῦ τοῦ Νείλου θὰ ἔπρεπε νὰ σημειωθοῦν ἐν τῷ ὑπομνήματι, ὥστε ὁ ἀναγνώστης εὐκόλως νὰ ἀνευρίσκη αὐτάς καὶ νὰ μὴ εἶναι ὑποχρεωμένος ἐκάστοτε νὰ ἀνατρέχη εἰς τὴν εἰσαγωγήν. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν γραφῶν τῶν παρεχομένων ὑπὸ τοῦ κώδικος ἔπρεπε νὰ περιληφθοῦν ἅπασαι αἱ ἐν σσ. 56* - 57* διορθούμεναι καὶ οὐχὶ μόνον ἑννέα ἐκ τῶν τριάκοντα καὶ μιᾶς.

ζ'. Ἐν τῷ ὑπομνήματι ἔπρεπε νὰ παρέχωνται ἅπασαι αἱ γραφαί, τὰς ὁποίας υἰοθέτησαν οἱ προηγούμενοι ἐκδόται καὶ οὐχὶ μόνον αἱ θεωρούμεναι ὡς ὀρθαί.

θ'. Ἀφοῦ ἐν τῷ κειμένῳ τῶν δύο τυπικῶν ὁ ἐκδότης μετὰ τὴν κάτω στιγμὴν χρησιμοποιεῖ κεφαλαῖον ψηφίον, νομίζομεν ὅτι τὸ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ πράξη καὶ διὰ τὸ ἀρχικὸν ψηφίον τῶν ἐν τῷ κειμένῳ κυρίων ὀνομάτων.

ι'. Ὁ ἐκδότης τηρεῖ τὸν κανόνα τῆς αὐτοπαθείας εἰς τὰ δύο κείμενα καὶ οὕτως εἰς τὰς ἀντιστοιχοῦσας περιπτώσεις ἀντὶ τῆς γραφῆς τῶν κωδίκων αὐτοῦ, αὐτῆς κλπ. γράφει αὐτοῦ, αὐτῆς κλπ. Τοῦτο νομίζομεν ὅτι δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι εἰς κείμενα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος καὶ μάλιστα οὐχὶ ἀκραιφνῶς λόγια, ὡς ἀποδεικνύεται ὅτι ἦσαν τὰ δύο τυπικά, συζήτησις περὶ τηρήσεως τοῦ

1. Πρβλ. ἐκδοσιν τυπικοῦ Βεβαίας Ἐλπίδος, Γρηγορίου Πακουριανοῦ, Προδρόμου Σερρῶν, Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ κλπ.

κανόνος τῆς αὐτοπαθείας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ. Ἄλλὰ ὁ ἐκδότης ἐπεμβαίνει ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ παρατιθεμένων χωρίων ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς. Οὕτω π.χ. ἐν σσ. 63,²⁶⁻²⁸, 81,⁸ 81,³⁰ κλπ. διορθοῖ τὰ αὐτοῦ ἢ αὐτῆς εἰς αὐτοῦ, αὐτῆς. Τοῦτο δὲν εἶναι παραδεκτόν, διότι ἡ κριτικὴ ἔκδοσις τῶν κειμένων τῆς Γραφῆς ἄλλως δέχεται.

ια'. Ἡ ἔκδοσις χωλαίνει εἰς τὴν στίξιν. Ὁ ἐκδότης ἄλλοτε ἀκολουθεῖ τὴν στίξιν τοῦ χειρογράφου καὶ ἄλλοτε ὄχι. Οὕτω τὸ κείμενον καθίσταται ἐνίοτε δυσνόητον. Διόρθωσις τῆς στίξεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιχειρηθῇ ἐνταῦθα· σημειοῦμεν ἁπλῶς ὅτι τοποθετεῖ κόμματα πρὸ τοῦ καί, δὲν χωρίζει ἐνίοτε διὰ κόμματος τὴν ἀναφορικὴν πρότασιν ἢ χωρίζει τὸν προσδιορισμὸν τῆς προτάσεως κλπ. Πρβλ. π.χ. ἐν σ. 29,⁹⁻¹⁶, 31,⁶⁻¹⁴, 74,¹²⁻¹⁴.

ιβ'. Πιθανῶς πρὸς διατήρησιν τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τῶν κειμένων τὰ διάφορα διαλεκτικὰ στοιχεῖα τὰ σημειούμενα ἐν σσ. 24* - 25* τῆς εἰσαγωγῆς δὲν ἔπρεπε νὰ διορθωθοῦν. Τὰ ἔργα ἐγράφησαν ἐν Κύπρῳ ὑπὸ Κυπρίων (ὁ ἅγιος Νεόφυτος μάλιστα εἶχε γεννηθῆ καὶ ἐν τῇ νήσῳ), ἀνεγινώσκοντο ὑπὸ Κυπρίων μοναχῶν καὶ ἐμελετῶντο ὑπ' αὐτῶν.

Εἰδικώτερον ἐπὶ τοῦ κειμένου παρατηρητέα τὰ ἑξῆς :

σ. 4,⁵, τὸ Ν τὸ δηλοῦν τὴν Πεντηκοστὴν καλὸν θὰ ἦτο νὰ γραφῆ ν', ὡς γράφεται μ' πρὸς δῆλωσιν τῆς Τεσσαρακοστῆς ἐν σσ. 4,³⁸, 5,¹¹, 5,³¹.

σ. 12,²⁸, ἀντὶ ἀνοικοδόμησαν γραπτέον ἀνωκοδόμησαν, ἀφοῦ ἐν σ. 76,³³ ὁ ἐκδότης προτιμᾷ τὸ συν(ώκησα).

σ. 12,²⁰, ἡ διαγραφή τοῦ ὅπως τε τοῦ κώδικος δὲν ἦτο ἀπαραίτητος. Σύνταξις τοῦ ὅπως + ἀπαρεμφάτω παρατηρεῖται καὶ παρὰ Ξενοφῶντι (Οἰκονομικός 7, 29, Ἑλληνικά 6, 2, 32) ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μὴ φιλολογικοὺς παπύρους (πρβλ. Β. Μ α ν δ η λ α ρ ᾱ, Ἐρευναι εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν μὴ φιλολογικῶν παπύρων. Τελικοὶ σύνδεσμοι μετ' ἀπαρεμφάτου, Ἀθηνᾶ ΞΕ' (1961) σσ. 169 - 176).

σ. 18,⁷⁻⁸, ἀντὶ καθὼς κατωτέρω δεδήλωται προτιμητέα ἡ γραφή τοῦ κώδικος καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται, διότι τὸ κατωτέρω ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸ δεδήλωται νοηματικῶς δὲν εἶναι ὀρθόν. Ἄλλὰ καὶ ἐὰν παραβλέψωμεν τοῦτο, κατωτέρω οὐδεμίαν ὀδηγίαν παρέχει ὁ Νεῖλος περὶ τοῦ ἑορτισμοῦ τῶν λοιπῶν ἑορτῶν, ἐνῶ ἀντιθέτως προηγουμένως ὠμίλησε περὶ τοῦ τρόπου τελέσεως τῆς ἑορτῆς τῶν ἑορτῶν... κατ' ἐξαιρέτον δὲ τῆς ἑορτῆς τῶν ἀγίων εἰσοδίων (σσ. 17,²⁴ - 18,⁴). Δυνάμεθα ὅθεν τὸ ἀνωτέρω νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὰ προηγούμενα.

σ. 19,⁵, ἀντὶ κτιτόρων προτιμητέα ἡ γραφή τοῦ κώδικος κτητόρων. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐν σσ. 23,¹⁵ καὶ 65,⁴. Οἱ ἱδρυταὶ ἢ ἀνακαινισταὶ μονῶν παρὰ Βυζαντινοῖς ὠνομάζοντο κτήτορες ἢ δεύτεροι κτήτορες αὐτῶν. Ἐὰν ὁ Νεῖλος χαρακτηρισθῆ ὡς κτίτωρ, τότε καὶ τὸ τυπικόν του πρέπει νὰ ὀνομάζεται κτιτορικόν καὶ οὐχὶ κτητορικόν, ὡς ὁ ἐκδότης καλεῖ τοῦτο ἐν σ. 36*.

σ. 22,₉, ἀντί ἐνάτης προτιμητέον τὸ ἐνάτης τοῦ κώδικος, ὡς ἄλλωστε γράφει ὁ ἐκδότης ἐν σσ. 4,₁₃ καὶ 22,₈. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐχρησιμοποιοῦν καὶ τὸν τύπον τοῦτον ἀντὶ τοῦ δι' ἑνὸς ν γραφομένου. (Πρβλ. π.χ. τυπικὸν Εὐεργέτιδος σ. 620).

σ. 24,₁₃, ἀντί ὑμῶν γραπτέον ἡμῶν, ἄλλως δὲν ἔχει νόημα ἢ ὑπαρξίς τῶν ἡμῶν ἐν τῷ στίχ. 9 τῆς αὐτῆς σελίδος. Διότι, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὀλη ἢ ἀδελφότης μὴδὲ τοῦ προεστῶτος ἐξαιρουμένου ἐκλινε τὸ γόνυ, ὡς προϋποθέτει τὸ ἡμῶν τοῦ στίχ. 9, τότε μετὰ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ προεστῶτος ἔπρεπεν ἐπίσης ὅλοι ἀνεξαίρετως νὰ ἐγερθοῦν. Γενομένου δεκτοῦ ἐν στίχ. 13 ἡμῶν ἀντὶ ὑμῶν, πρέπει νὰ γραφῆ ἐν στίχ. 15 ἀνίσταμεθα ἀντὶ ἀνίστασθαι κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀποκρινόμεθα ἐν στίχ. 9. Προτιμητέα καθ' ἡμᾶς θὰ ἦτο ἡ διόρθωσις τοῦ ἡμῶν ἐν στίχ. 9 εἰς ὑμῶν, διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ καὶ ὁ νοῦς τοῦ χωρίου. Ὁ προεστῶς ζητεῖ, ὅπως οἱ μοναχοὶ εὐχηθοῦν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅπερ οἱ μοναχοὶ πράττουν λέγοντες: Ὁ θεὸς μακαρίσει μὲν τοὺς ἁγίους πατέρας ἡμῶν, συγχωρήσαι δὲ καὶ σέ. Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι καὶ ὁ προεστῶς ἐκλινε τὸ γόνυ, τότε ὁ ἴδιος δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶπῃ τὸ συγχωρήσαι δὲ καὶ σέ. Διορθουμένου τοῦ ἡμῶν τοῦ στίχ. 9 εἰς ὑμῶν, πρέπει καὶ τὸ ἀποκρινόμεθα νὰ διορθωθῆ εἰς ἀποκρίνεσθε. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην καὶ τὸ ἀνίστασθαι τοῦ στίχου 14 πρέπει νὰ διορθωθῆ εἰς ἀνίστασθε. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ ἀπαρεμφάτου δὲν δικαιολογεῖται. Ὑπὲρ τῆς διορθώσεως τοῦ ἡμῶν τοῦ στίχ. 9 εἰς ὑμῶν συνηγοροῦν καὶ αἱ ἀντίστοιχοι γραφαὶ ἐν σσ. 620-621 καὶ 762 ἀντιστοίχως τῶν τυπικῶν Εὐεργέτιδος καὶ Ἐλεγκῶν ὡς καὶ ἐν σ. 20 τοῦ τυπικοῦ τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ.

σ. 24,₂₂, ἀντὶ IB' γραπτέον ιβ' ὡς ἐν σ. 17,₉, ἐνθα ἀναγινώσκεται κ'. Ὁμοίως καὶ ἐν σ. 60,_{1,3} ἀντὶ II' γραπτέον ιγ'.

σ. 25,₂₋₃, ἀντὶ ἀπροσκόπως προτιμητέα ἡ γραφή τοῦ κώδικος ἀπροσκόπτως. Τὸ ἐπίθετον ἀπρόσκοπος, -ον σημαίνει ὁ μὴ προσκόπτων, ὁ ἄμεμπτος, ὅ,τι δηλαδὴ καὶ τὸ ἐπίθετον ἀπρόσκοπος, -ον. Παρὰ Ἑρμᾶ, Μακαρίῳ Αἰγυπτίῳ κλπ. ἀπαντᾷ ἐπίρρημα ἀπροσκόπτως. (Πρβλ. G. W. H. Lampe, A Patristic Greek Lexicon, Oxford 1961-1966). Οὐδεὶς ἐπομένως λόγος διορθώσεως τῆς γραφῆς τοῦ κώδικος συντρέχει, ἔστω καὶ ἐὰν οὕτως γράφεται τὸ ἐπίρρημα ἐν τῷ Τυπικῷ τῆς Εὐεργέτιδος. Ἐξ ἄλλου ἐν τῷ ἀντιστοίχῳ τόπῳ ἐν τῷ τυπικῷ τῶν Ἐλεγκῶν ὑπάρχει ἀπροσκόπτως (σ. 763, ὑποσ. 3).

σ. 26,₂₁, ἀντὶ ἀγαλλιώμενοι νομίζομεν ὅτι ἐξ ἴσου καλῶς δύναται νὰ παραμείνῃ ἡ γραφή τοῦ κώδικος ἀγαλλόμενοι. Νοηματικῶς οὐδεμία μεταξὺ τῶν δύο ὑφίσταται διαφορά. Εἶναι βεβαίως τὸ ἀγάλλομαι ἀρχαιότερον τοῦ ἀγαλλιάομαι, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Νεῖλος ἠγνῶει τὸ ρῆμα.

σ. 26,₂₆, ἀντὶ ἡμῶν γραπτέον ὑμῶν. Ὁ προεστῶς ἀπευθύνει συμβου-

λάς πρὸς τοὺς μοναχοὺς περὶ τῆς ἐξομολογήσεως, ἀπευθύνεται δὲ πρὸς αὐτοὺς εἰς δευτέρον πληθυντικὸν πρόσωπον. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ νοῦς τοῦ χωρίου οὕτως ἀποκαθίσταται· ὁ προεστὼς λέγει: *μηδὲ περὶ τῶν συμπιπτουσῶν ὑμῖν χρειῶν λέγεται τῶν σωματικῶν. τούτων γὰρ ἅπας καιρὸς* (ἐνν. ἐστὶν ὑμῖν), *γυνὶ δὲ* (ἐνν. καιρὸς ἐστὶ) *πταισμάτων ἐξαγορεύσεως καὶ ἰατρείας τῶν ψυχικῶν ὑμῶν παθῶν.* Πρβλ. ὁμοίως καὶ ἐν σ. 622 τοῦ τυπικοῦ τῆς Εὐεργέτιδος, ἔνθα ὑπάρχει ἀντιστοίχως ὑμῶν. Καὶ ἐν τῷ τυπικῷ τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ ὑπάρχει ἐπίσης ὑμῶν (σ. 26).

σ. 26,₂₇, ἀντὶ αἰτίας προτιμητέα ἢ γραφὴ τοῦ κώδικος αἰτίαν. Ἡ διόρθωσις οὐδὲν νοηματικῶς προσφέρει. Εἶναι μὲν γεγραμμένον ἐν τῷ τυπικῷ τῆς Εὐεργέτιδος αἰτίας (σ. 622), ἀλλὰ ἐν τῷ τυπικῷ τῶν Ἐλεγκμῶν (σ. 746) εἶναι αἰτίαν!

σ. 29,₁₈, ἀντὶ οὐ καταναγκαστέον δύναται νὰ παραμείνη ἢ γραφὴ τοῦ κώδικος οὐκ ἀναγκαστέον ἄνευ νοηματικῆς τοῦ χωρίου βλάβης.

σ. 30,₁₀, ἀντὶ ἀπόδομα προτιμητέα ἢ γραφὴ τοῦ κώδικος ἐπίδοσις. Νοηματικῶς ἢ λέξις ἀπόδομα οὐδόλως διαφέρει τῆς λέξεως ἐπίδοσις καὶ δὴ καὶ ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν λέξιν ἐλεημοσύνη.

σ. 30,₁₁, ἀντὶ ὄνιον προτιμητέα ἢ γραφὴ τοῦ κώδικος ὠνητῶν διορθουμένη εἰς ὠνητόν. Τὸ ρηματικὸν ἐπίθετον ὠνητός, -ή, -όν, καὶ -ός, -όν, σημαίνει: ἀγορασθεῖς, ἠγορασμένος, ἀγοραστός, ὃν δύναται τις νὰ ἀγοράσῃ. Τὸ ἐπίθετον ὠνιος, -α, -ον καὶ -ος, -ον, σημαίνει ἐπίσης: ὃν δύναται τις νὰ ἀγοράσῃ, πράσιμος, ἀγοραστός. Διατί λοιπὸν νὰ διορθωθῇ τὸ ὠνητῶν τοῦ κώδικος εἰς ὄνιον καὶ οὐχὶ εἰς ὠνητόν; Τὸ γεγονός ὅτι ἐν τῷ τυπικῷ τῆς Εὐεργέτιδος γράφεται ὄνιον οὐδόλως δεσμεύει.

σ. 30,₁₃, ἀντὶ δέον προτιμητέα ἢ γραφὴ τοῦ κώδικος δέ. Τοῦτο ἀπαιτεῖ ὁ νοῦς τοῦ χωρίου. Ἐν στίχ. 10 ἀναγινώσκομεν: *ἐκεῖνο μὲν γὰρ* (δηλαδὴ ἢ ἀποταγὴ καὶ ἢ προσένεξις) *ἐντεῦθεν ἔχει τὴν τῆς ἐλπίδος ἀντάμειψιν. . . , τὸ δὲ* (καὶ οὐχὶ δέον) (δηλαδὴ τὸ δῶρον ἢ ἐλεημοσύνης ἐπίδοσις ἢ ἀνάθημα) *προῖκα καὶ οὐρανίαις ἐλπίσι καὶ ἀνταμείψει ἀποκείμενον.* Τὴν γραφὴν δέον ἀντὶ δὲ ἀπαντῶμεν ἐν σ. 649 τοῦ τυπικοῦ τῆς Εὐεργέτιδος, πλὴν ὅμως ἐν σ. 65,₁₃ τοῦ τυπικοῦ τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ ἀπαντᾷ ἢ γραφὴ δέ.

σ. 30,₂₀₋₂₁, ἀντὶ τοῦ *κἂν ὃ τι τόχοιεν ὃν* θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παραμείνη ἢ γραφὴ τοῦ κώδικος *κατὰ κανόνα τύπων.* Τοῦτο δὲ διότι πιθανὸν ὁ Νεῖλος ἐπεθύμει νὰ τονίσῃ ὅτι ἢ ὑπὸ μορφήν δωρεᾶς ἀποταγὴ διέπεται ὑπὸ κανόνων, ἢ παράβασις τῶν ὁποίων δὲν ἦτο ἐπιτρεπτή.

σ. 33,₄₋₆, ἀντὶ εἰ. . . *διανίστατο καὶ ἀμφιβάλλοι καὶ. . . μένοι νομίζομεν* ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ *εἰ. . . διανίσταται καὶ ἀμφιβάλλει καὶ. . . μένει.* Τὴν ὀριστικὴν εἰς τὸν ὑποθετικὸν λόγον ἐπιβάλλει ὁ νοῦς τοῦ χωρίου. Εἰς τὸ προηγηθὲν κῶλον (στίχ. 1-4) μετὰ τὸ ὑποθετικὸν *εἰ* ἀκολουθοῦν αἰ

εὐκτικάι εὐρεθείη, ἐμμένοι καὶ στέργοι, διότι ὁ Νεῖλος ἐκφράζει ἀπλῶς μίαν ὑπόθεσιν, τὴν σκέψιν του, χωρὶς νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι ἐξάπαντος θὰ συμβῆ, ὥστε οἱ μοναχοὶ νὰ διαπληκτίζωνται περὶ πρωτοκαθεδρίας. Ἄλλὰ καὶ εἰς ἡν περίπτωσιν συνέβαινε τοῦτο, ὀρίζει τὸ ἐπιτίμιον πρὸς τιμωρίαν. Διὰ τῆς δευτέρας ὑποθέσεως εἰ ἔτι... *διανίσταται καὶ ἀμφιβάλλει καὶ... μένει* ὁ Νεῖλος ἐκφράζει τι τὸ πραγματικόν, τὸ ὁποῖον διὰ νὰ συμβῆ εἶναι ἀπαράιτητον νὰ προηγηθῆ ἢ πραγματοποιήσῃς τῆς προηγηθείσης ὑποθέσεως. Ἐπομένως ἀντὶ εὐκτικῆς συντακτικῶς καὶ νοηματικῶς προτιμητέα ἡ ὀριστική. Εἰς τοῦτο μᾶς βοηθεῖ ἡ γραφή τοῦ κώδικος *διανίσταται*. Παρέχει βεβαίως ὁ κῶδιξ *ἀμφιβάλλοι καὶ μένοι*, ἀλλὰ διατὶ πρέπει νὰ διορθωθῆ τὸ *διανίσταται* εἰς *διανίσταται* καὶ ὄχι τὸ *ἀμφιβάλλοι καὶ μένοι* εἰς *ἀμφιβάλλει καὶ μένει*; Ἄλλωστε καὶ ἐν τῷ τυπικῷ τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ (σ. 39₂₃₋₂₅), ἐνθα ἐπαναλαμβάνεται αὐτολεξεὶ ἡ αὐτὴ ὑπόθεσις καὶ ἡ ἀπόδοσις ἔχομεν ὀριστικήν. Ἴσως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προτεινομένης γραφῆς θὰ ἔπρεπε νὰ διορθωθῆ τὸ ἀντίστοιχον χωρίον ἐν τῷ τυπικῷ τῆς Εὐεργέτιδος (σ. 625), ἐνθα ἔχομεν: *εἰ ἔτι... διενίσταται καὶ ἀμφιβάλλοι καὶ... μένοι*.

σ. 34₁₃, ἀντὶ εἰ περ εἰσὶ γραπτέον εἶπερ εἰσί, ἄλλως γραπτέον εἶπερ εἰσὶ.

σ. 35₁₃, ἀντὶ ὑμῖν γραπτέον ἡμῖν. Τοῦτο ἀπαιτεῖ ὁ νοῦς τοῦ χωρίου. Ὁ Νεῖλος ὁμιλεῖ εἰς πρῶτον πρόσωπον ἐν ὄλῳ τῷ οβ' κεφαλαίῳ ἐν στίχ. 10 - 12 γράφει: *οὐκ ἰχθύων, ἀλλ' ὄσπριων... μεταληψόμεθα καὶ οἴνου πιόμεθα... καὶ τῇ ἑορτῇ τὰ εἰκότα ποιήσομεν*.

σ. 36₁₃, ἀντὶ ὑμῖν γραπτέον ἡμῖν. Πρβλ. ἐν στίχ. 19 *ἐστιασόμεθα* καὶ ἐν σ. 37₇ *ἡμεῖς*. Τοῦτ' αὐτὸ καὶ ἐν στίχ. 10 ἐνθα ἀντὶ ὑμᾶς γραπτέον ἡμᾶς.

σ. 38₂₃, ἀντὶ θέρου γραπτέον θέρους. Πρβλ. ἐν στίχ. 23 *θέρους*.

σ. 40₂₀, ἀντὶ ἀλλὰ ὄλως... γραπτέον ἀλλ' ὄλως.

σ. 40₃₂, ἀντὶ οἷπερ προτιμητέα ἡ γραφή τοῦ κώδικος *ὄπερ*. Πρβλ. *οὐδὲ διώκτην μετανοήσαντα κατέλιπες, ὃ ἦν...* (Ὡρολόγιον, Ἀκολουθία μεταλήψεως, Εὐχὴ Δ' Χρυσοστόμου). Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ τυπικῷ τῆς Εὐεργέτιδος: *εὐρισκόμεθα μένοντες, ὄπερ ἡμεν* (σ. 634).

σ. 43₁₈, συμπληρωθήτω τὸ ἐκκλησι- εἰς ἐκκλησι(ἀρχην), διότι εἰς τὸν ἐκκλησιάρχην παρεδίδοντο τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐγγράφως (πρβλ. σ. 42₂₄₋₂₅).

σ. 44₁₁, προφανῶς ἡ κεφαλὴς *Ἡ'* πρέπει νὰ τεθῆ μετὰ τὸν στίχον 2.

σ. 48₁₅, ἀντὶ *προσεκτησάμεθα* προτιμητέα ἡ τοῦ κώδικος γραφή *ἐπικτησάμεθα*, διορθουμένη πιθανῶς εἰς *ἐπεκτησάμεθα*. Μεταξὺ τῶν δύο ρημάτων ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ προστίθεμαί τι εἰς τὰ ἤδη ὑπάρχοντα δὲν ὑφίσταται διαφορά. Ἐν σ. 57* τῆς εἰσαγωγῆς τὸ *προσεπεκτησάμεθα* μᾶλλον πρέπει νὰ γραφῆ *προσεκτησάμεθα*, ἀφοῦ τὸν τύπον αὐτὸν υἰοθετεῖ ὁ ἐκδότης ἐν τῷ κειμένῳ.

σ. 50,¹⁵, ἀναγράφεται ὡς κεφαλῖς : ρις' [*περὶ φιλοξενίας τοῖς ἐπιγενομένοις ἀδελφοῖς*], ἥτις προσετέθη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου. Ἐν σελ. 6,¹¹ ὁμοῦ τοῦ πίνακος περιεχομένων ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν ρις' ἀναγινώσκωμεν : *περὶ τῆς πύλης καὶ τοῦ θυρωροῦ*. Ἴσως ἔπρεπε νὰ σημειωθῆ ὁ λόγος, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ὠθήθη ὁ ἐκδότης εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῆς κεφαλίδος.

σ. 55,¹¹, ὀρθῶς ἐγράφη τελικῶς ἐν τῷ κειμένῳ ὑμῖν ἀντὶ ὑμᾶς, τὸ ὁποῖον προτείνει ὁ ἐκδότης ἐν σ. 57*. Τὸ ρῆμα *παρονοχλῶ* συντάσσεται συνηθέστερον μετὰ δοτικῆς παρὰ μετὰ αἰτιατικῆς. Πρβλ. *μὴ παρονοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν θεόν* (Πράξ. 15,¹⁹). Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπομένως πρέπει νὰ διορθωθῆ τὸ τῆς Εὐεργέτιδος τυπικὸν (σ. 636) καὶ οὐχὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ τυπικοῦ τοῦ Νεῖλου.

σ. 55,²⁸, ἀντὶ ἐξηγηρητέσομεν γραπτέον ἐξηγηρητέσομεν.

σ. 58,¹, ἀντὶ βουλώμεθα, ἀπειργωμεν, γραπτέον βουλόμεθα, ἀπειργωμεν. Ἡ ὑποτακτικὴ οὐδένα ἔχει σκοπὸν ἐνταῦθα. Ὁ Νεῖλος ὡς κτήτωρ τῆς μονῆς καὶ συντάκτης τοῦ τυπικοῦ αὐτῆς ὁμιλεῖ κατηγορηματικῶς. Ἐξ ἄλλου τὸ θέμα τῆς προχειρίσεως ἢ μὴ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγουμένου ξενοκουρίτου ἦτο σοβαρώτατον καὶ ὁ Νεῖλος ἔπρεπε νὰ δώσῃ λύσιν ὀριστικὴν ἄνευ περιθωρίων. Πρβλ. ἐπίσης ἐν στίχ. 9 *βούλομαι* καὶ ἐν σ. 59,²⁰ *ἐντελλόμεθα*.

σ. 59,²⁰, ἀντὶ φυλάξασθαι γραπτέον φυλάξασθαι.

σ. 62,²²⁻²³, νομίζομεν ὅτι ἡ προσθήκη (*βιασώμεθα οὖν ἑαυτούς, ὡς εἴρηται, βιασώμεθα· βιαστή γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ*) ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τυπικοῦ τῶν Ἐλεγμῶν (σ. 759) δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία. Ἡ ἐν τῷ κώδικι ὑπαρξίς τοῦ γὰρ μετὰ τὸ οἶ συνδέει τὴν δευτέραν πρότασιν πρὸς τὴν προηγουμένην καὶ αἰτιολογεῖ ἐπαρκῶς, διατί εἶναι καιρὸς σπουδῆς καὶ ἀγῶνος.

σ. 64,⁴, ἀντὶ ἐπὶ δὲ γραπτέον ἐπεὶ δέ. Τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ σύνταξις ἀλλὰ καὶ τὸ νόημα τοῦ χωρίου. Τὸ ἐπεὶ αἰτιολογεῖ τὸ *κανόνα ἐξεθέμεθα* : Ἐπεὶ δὲ ἀνεγείραμεν φροντιστήριον . . . καὶ ἀπηρτίσθη . . . *κανόνα ἐξεθέμεθα*.

σ. 67, ἐν ὑπομνήματι ὑπάρχει ἡ λέξις *ἀπαράπνοτος*, ἀντὶ τῆς ὁποίας ὀρθῶς υἰοθετεῖται ἡ λέξις *ἀπαρτισμός* (σ. 67,²⁰). Ἐν σ. ὁμοῦ 67* τῆς εἰσαγωγῆς σημειοῦται ὅτι ἀντὶ τῆς γραφῆς τοῦ κώδικος *ἀπαράτμητος* ἐγράφη *ἀπαρτισμός*. Προφανῶς ἀντὶ *ἀπαράτμητος* γραπτέον *ἀπαράπνοτος*. Διορθωθῆτω ἐπίσης αὐτόθι καὶ τὸ 67,²¹ εἰς 67,²⁰.

σ. 73,¹¹, ἀντὶ διαθήκη. γραπτέον *διαθήκη*,

σ. 73,¹⁶, ἀντὶ ἐκστραγωδοῦσαι γραπτέον *ἐκτραγωδοῦσαι*.

σ. 78,⁴, ἀντὶ θεοδηγήτως προτιμητέα ἢ γραφὴ τοῦ κώδικος *θεοδηγήτως*. Ὁμοίως ἐν σ. 90,²⁵ ἀντὶ *θεοδήγητος* προτιμητέα ἢ τοῦ κώδικος *γραφή θεοδήγητος*. Πρβλ. *θεόμοιος* (G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek*

Lexicon, Oxford 1961 - 1966), ὡς καὶ *θεόρμητος* (Ε. Α. Πεζοπούλου, Ἐθνησαύριστοι λέξεις, Βυζαντις 2 (1912) σ. 133).

σ. 80₁₉, ἀντὶ ἡμᾶς προφανῶς γραπτέον ἡμᾶς.

σ. 81₂₈, ἀντὶ αὐτῷ γραπτέον αὐτό, δηλαδὴ τὸ βιβλίον. Ἄλλως τὸ αὐτῷ εἶναι κατηγορηματικὸς προσδιορισμὸς. Νομίζομεν ὅμως ὅτι τὸ αὐτὸ ἀναφέρεται εἰς τὸ βιβλίον, ὅπερ ἐνεφάνισεν Ἰωσίφ.

σ. 83₈, πρὸ τοῦ *ψυχικῆς σωτηρίας* νομίζομεν ὅτι χρειάζεται νὰ προστεθῆ ὁ καὶ ἀφαιρουμένου τοῦ κόμματος.

σ. 85₂, ἀντὶ ἐρίθειαν γραπτέον ἐριθείαν. Πρβλ. πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ Ρωμ. 2₈, Β' Κορ. 12₂₀ κλπ.

σ. 86₁₂, ἀντὶ παραμείψεις γραπτέον παραμείψης, διορθουμένης τῆς γραφῆς τοῦ κώδικος παραμείμψης. Ἡ πρότασις "Ὅτε δὲ... παραμείψης, ... καρῆς... καὶ λάβης... εἶναι μὲν χρονικὴ, ἐνέχει ὅμως καὶ ὑπόθεσιν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἀποδόσεως: οὐκ ἀποδέει... Ἄλλὰ καὶ αἱ ὑποτακτικαὶ καρῆς καὶ λάβης συνδεόμεναι διὰ τοῦ ὅτε δὲ παραμείψης κατὰ παράταξιν νομίζομεν ὅτι ἐνισχύουν τὴν προτεινομένην γραφήν, ἄλλως θὰ ἔπρεπε καὶ τὰ δύο αὐτὰ ρήματα νὰ τεθοῦν εἰς ὀριστικὴν μέλλοντος.

σ. 86₁₉, ἀντὶ ἐβοηθήτων προφανῶς γραπτέον ἀβοηθήτων.

σ. 86₃₂, ἀντὶ γογγυστῶν γραπτέον γογγυσμῶν.

σ. 88₁₇, ἡ προσθήκη τῶν λέξεων (τὸ *κηπίον*) δὲν νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος. Ἡ ἀντωνυμία αὐτὸ οὕτως ἢ ἄλλως ἀναφέρεται εἰς τὸ κηπίον, ἀφοῦ περὶ αὐτοῦ ὁ λόγος ἐν τῷ κεφαλαίῳ.

σ. 92₁₉, ἀντὶ οἰκτητόρων νομίζομεν ὅτι προτιμότερα θὰ ἦτο ἡ γραφή *κτητόρων*. Οἰκήτορες δύνανται νὰ ὀνομάζωνται πάντες οἱ μοναχοὶ οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ μονῇ. Κίνδυνος ὅμως νοθεύσεως τῶν διατάξεων τοῦ τυπικοῦ τῆς μονῆς ὑφίστατο κυρίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κτήτορος αὐτῆς, τοῦ ὁποίου τὸ κῦρος καὶ ἡ παρουσία ἐξησφάλιζον ἐν ὄσῳ ἔζη τὴν ὑπακοὴν τῶν μοναχῶν καὶ τὴν τήρησιν τῶν διατάξεων τοῦ τυπικοῦ. Πιθανώτατα καὶ ὁ γραφεὺς *κτητόρων* ἐπεθύμει νὰ γράψῃ ὡς δηλοῖ ἡ γραφή τοῦ κώδικος *οἰκτητόρων*.

σ. 94₁₆, ἀντὶ γραφουῶν γραπτέον γλαφουῶν.

σ. 96₈ ἀντὶ οὐθέν γραπτέον οὐδέν.

Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις κατ' οὐδὲν μειώνουν τὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Τσικνοπούλλου, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἐπιτελεσθείσης σοβαρᾶς ἐργασίας παρέδωκεν εἰς τοὺς εἰδικούς μελετητὰς κριτικῶς ἐκδεδομένον τὸ κείμενον τῶν δύο Κυπριακῶν Μοναστηριακῶν Τυπικῶν. Καὶ εἶναι γνωστὴ ἡ ἔλλειψις κριτικῆς ἐκδόσεως τῶν κειμένων τῶν τυπικῶν, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γραφῆ πλήρης περὶ τὰ τυπικὰ μονογραφία. Ἄλλὰ καὶ εἰς τοὺς μὴ εἰδικούς ὁ ἐκδότης κατέστησε τὸ

κείμενον προσιτόν διὰ τῆς πλουσιωτάτης καὶ διεξοδικωτάτης εἰσαγωγῆς ὡς καὶ διὰ τῶν ἐν τέλει τοῦ κειμένου ἀναλυτικῶν ἐπεξηγηματικῶν ὑποσημειώσεων. Εἶναι ἄξιος συγχαρητηρίων τόσον ὁ κ. Τσικνόπουλλος ὅσον καὶ τὸ Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν τῆς Λευκωσίας, εἰς τὴν σειράν τοῦ ὁποίου *Πηγαὶ καὶ Μελέται τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας* περιελήφθη, καὶ ὁ διευθυντὴς αὐτοῦ κ. Θ. Παπαδόπουλλος, ὑπὸ τὴν ἀγρυπνον τοῦ ὁποίου φροντίδα ἐπιτελεῖται ἔργον ἔθνικόν, σπουδαῖον καὶ ἄρτιον.